

Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa

Tommi TT Virtanen

Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa

Sisällys

Esipuhe	4
1. Johdanto	6
2. Keskeiset käsitteet ja selvityksen lähtökohdat	7
3. Vapaaehtoistoiminnan johtaminen	12
3.1. Vapaaehtoistoiminnan johtaja, esikunta ja johtoryhmä.....	13
3.2. Johtamisen tasot	14
3.3. Johtamisen operatiivinen malli.....	16
4. Vapaaehtoistoiminnan tehtäväalueet	19
4.1. Operatiivinen toiminta.....	19
4.2. Tukitoiminta.....	20
4.3. Johtamistoiminta.....	21
5. Hälyttäminen	22
6. Vapaaehtoismuodostelmat	24
6.1. Alueellinen minimikokoonpano.....	24
6.2. Tavoitteellinen peruskokoonpano.....	25
6.3. Maksimikokoonpano.....	25
7. Toimintaan osallistuvien keskeisten järjestöjen rooli	29
8. Viestitoiminta	32
8.1. Peruseriaate viestitoiminnan jaottelussa	32
Lähteet	34
Liitteet	36

TEKSTI (2015): Tommi TT Virtanen
Päivitys: OIL SPILL -hanke (2021)

Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke

ULKOASU: Anne Kaikkonen, Timangi

ISBN 978-951-797-673-2 (pdf)
ISBN 978-951-797-674-9 (nid.)

JULKAISIJA
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK
Ratamestarinkatu 11, 00520 Helsinki
Puhelin (09) 476 112
spekinfo@spek.fi
www.spek.fi

Painatus (2021): Grano

Esipuhe

Tässä asiakirjassa kuvataan vapaaehtoisten käyttöä torjuntaviranomaisen johtaman öljyvahingon torjunnan osana. Esitetty toimintamalli koskee vapaaehtoisten ja viranomaisten yhteistoimintaa laaja-alaisessa, paikallisesti merkittävässä tai pitkään jatkuvassa alkuvaiheen öljyvahinkojen torjuntatilanteessa.

Öljyvahinkojen torjuntaa johtaa kaikissa tilanteissa pelastuslaissa (379/2011) määritelty viranomainen. Viranomainen voi tarvittaessa pyytää vapaaehtoisia toiminnan tueksi öljyvahingon torjunnan eri tehtäviin, jos viranomaisen resurssit eivät yksin riitä. Vapaaehtoiset voivat toimia niin rannan puhdistus-, tiedustelu ja lintujen hoitotehtävissä kuin operatiivisen toiminnan tukitehtävissä.

Kuvaus toimintamallista on tuotettu osana Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK) Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanketta vuonna 2015. Hanketta rahoitti Reijo Rautauoman säätiö. Malli perustuu kotimaassa ja ulkomailla saatuihin kokemuksiin öljyvahinkojen torjunnasta ja harjoituksista. Hankkeessa tuotettiin seuraavat dokumentit:

- Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahingon torjunnassa – Lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt
- Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa -opas
- Opas vapaaehtoisten pikakouluttamiseksi rantapuhdistukseen öljyvahingon torjunnassa
- Opas öljyvahinkoihin – Kuinka toimit, jos havaitset öljyä ympäristössä?
- Järjestöjen öljyvahingon torjuntaan liittyvät koulutukset vapaaehtoisille 2015 -koulutuskooste.

Öljyvahinkojen torjuntaan liittyvää lainsäädäntöä on muutettu merkittävästi viime vuosina, sillä öljyvahinkojen torjuntalaki (1673/2009) on kumottu ja öljyntorjuntaa koskevat kirjaukset on siirretty pelastuslakiin. Tästä syystä myös *Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa* -opas päivitettiin syyskuussa 2019 vastaamaan nykylainsäädäntöä. Myös vapaaehtoistyön koordinaatiota ja toimintaedellytyksiä kehitetään jatkuvasti. Euroopan unionin Interreg Baltic Sea Region –ohjelman rahoittama ja Turun yliopiston koordinoima OIL SPILL -hanke vuosille 2019-2021 parantaa viranomaisten, yleishyödyllisten yhteisöjen sekä vapaaehtoisten yhteistyötä öljyvahingon torjunnassa Itämeren alueella. Hankkeessa Suomen Punainen Risti kehittää kansallista vapaaehtoisten rantatorjuntavalmiutta ja jatkaa näin Vapaaehtoiset öljyntorjunnassa -hankkeen työtä. Tämän dokumentin päivitetyöstä vastasi Kokonat Oy, joka kokosi öljyvahingon torjuntaan liittyvän muuttuneen lainsäädännön yhteen ja päivitti dokumenttien viittaukset voimassa oleviin lakeihin ja asetuksiin.

Oppaan painatus on rahoitettu OIL SPILL -hankkeen tuella.

1. Johdanto

Laajamittaisessa tai pitkäkestoisessa öljyvahinkojen torjuntatehtävässä tarvitaan vapaaehtoisia toimijoita erilaisiin tehtäviin. Vapaaehtoisjoukkojen pääosan muodostavat ainakin alkuvaiheessa eri järjestöjen motivoituneet ja koulutetut ryhmät. Tavoitteena on muodostaa viranomaisten avuksi alueellisesti koottuja vapaaehtoisjoukkoja, jotka kykenevät aloittamaan toiminnan itsenäisesti viranomaisjohdon alaisuudessa.

Toimintaan osallistuvia keskeisiä järjestöjä ovat Maailman luonnonsäätiön Suomen rahasto (WWF Suomi), Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK), Suomen Punainen Risti (SPR), Suomen Meripelastusseura (SMPS) ja Suomen Lentopelastusseura (SLPS). Nämä ovat *Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan* -kehittämishankkeeseen aktiivisesti osallistuneita järjestöjä.

Varsinaisten öljyvahingon torjuijen lisäksi tarvetta on suurelle tukitoimintaan osallistuvalla vapaaehtoisjoukolle, joka huolehtii koko auttamistoiminnan sujumisesta. Toimintaan rekrytoituu tilanteen pitkittyessä myös spontaaneja vapaaehtoisia, jotka ovat pääosin etukäteen kouluttamattomia henkilöitä Suomesta ja ulkomailta. Näiden kouluttamattomien henkilöiden pikakouluttamiseen tarvitaan järjestöjen kokeneita ja koulutettuja vapaaehtoisia.

Vapaaehtoiseen pelastuspalveluun (Vapepa) kuuluvat järjestöt (ks. liite 1.) osallistuvat öljyvahinkojen kaltaisten häiriötilanteiden auttamistoimintaan omien resurssiensa mukaan. Tässä toimintamallissa kuvataan järjestöjen rooli pitkäkestoisessa öljyvahinkojen torjunnassa ja jatkuvassa uusien vapaaehtoisten rekrytoinnissa. Toimintamallin periaatteet ovat hyödynnettävissä muussakin vapaaehtoisten käytössä esimerkiksi pelastustoimen tai muun viranomaisen apuna laaja-alaisissa tai pitkäkestoisissa tilanteissa.

Asiakirja sisältää kuvauksen torjunta- ja puhdistustoimintojen johtamisesta, vapaaehtoisten tehtäväalueista, hälyttämisyjärjestelmästä ja vapaaehtoisjoukkojen muodostamisesta. Dokumentissa esitellään lisäksi toimintaan osallistuvien keskeisten järjestöjen rooli ja viestitoiminnan järjestämisen periaatteet. Mallia sovelletaan myös jälkitorjuntaan. Asiakirja on laadittu oppaaksi järjestöille ja toimintamallin kuvaukseksi viranomaisten käyttöön.

2. Keskeiset käsitteet

Johtamistoiminta

Johtamistoimintaan sisältyy vapaaehtoisten tekemän työn johtaminen ja johtamisen mahdollistava esikuntatoiminta eli viesti-, tilannekuva- ja viestintätoiminta. Johtamistoiminta kattaa toimintaan liittyvän hallinnon ja muun johtamisen tukitoiminnan. Lisäksi siihen kuuluu joukkojen perustaminen.

Johtopaikka

Johtopaikka on toiminnan tai muodostelman johtamista varten perustettu paikka.

Jälkitorjunta

Jälkitorjunnalla tarkoitetaan öljyvahingon torjuntaa, jota tehdään öljyn pilaauman maaperän, pohjaveden ja rannikon puhdistamiseksi ja kunnostamiseksi sen jälkeen, kun välttämättömät torjuntatoimet vahingon rajoittamiseksi ja öljyn keräämiseksi on tehty (pelastuslaki 379/2011, 2 a §).

Jälkitorjunta alkaa, kun torjuntatöiden johtaja on ilmoittanut alkuvaiheen torjuntatoimien päättämisestä ja johtovastuun siirtämisestä jälkitorjunnasta vastaavalle viranomaiselle eli kunnalle. Sopimuksesta pelastuslaitos voi kuitenkin hoitaa koko öljyntorjunnan alkuvaiheen torjunnasta jälkitorjuntaan. Jälkitorjunnan tavoitteena on likaantuneen rannikon puhdistaminen ja kunnostaminen. Jälkitorjunnan aikana toimintaa johtaa torjuntaviranomainen. Kunta vastaa jälkitorjunnasta alueellaan, ja jälkitorjuntaa johtaa kunnan määräämä viranomainen. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ohjaa ja sovittaa yhteen jälkitorjuntatöitä, jos torjunta ulottuu usean kunnan alueelle. (Pelastuslaki 379/2011, 111 a §).

Jälkitorjuntaan ei kuulu ennallistaminen, joka on jatkoa öljyvahinkojen torjunnalle, mutta ei enää varsinaista öljyvahinkojen torjuntaa. Ennallistamisella tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, jotka seuraavat, jos torjuntatöiden päätyttyä ympäristön kunnostamisessa ei ole päästy hyvään lopputulokseen. Tällöin kunnostamista joudutaan jatkamaan ennallistamisena ympäristönsuojelulain säännösten mukaisesti. Ennallistaminen on vahingon johdosta vaurioituneen vesialueen, rannikon, maaperän tai pohjaveden palauttamista ennen vahinkoa edeltäneeseen tilaan.

Operatiivinen toiminta

Vapaaehtoistoiminnan operatiiviseen toimintaan sisältyvät puhdistus- ja torjuntatoiminta, öljyyntyneiden eläinten hoito ja muu käsittely sekä tiedustelu. Puhdistustoimintaan ei kuulu saastuneiden maamassojen puhdistaminen osana jälkitorjuntaa.

Pelastustoiminta

Pelastustoiminnalla tarkoitetaan tässä oppaassa pelastuslain (379/2011, 2 a §) mukaisesti kiireellisiä tehtäviä, joiden tarkoituksena on pelastaa ja suojata ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä onnettomuuden uhatessa tai sattuesssa sekä rajoittaa onnettomuudesta aiheutuvia vahinkoja ja lieventää onnettomuuden seurauksia.

Perustamiskeskus

Perustamiskeskus on vapaaehtoisjoukkojen perustamisen toteuttamiseksi ja huoltamiseksi suunniteltu paikka.

SPEK

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry

Spontaani vapaaehtoinen

Spontaanilla vapaaehtoisella tarkoitetaan etukäteen kouluttamatonta ja järjestyksen hälytysryhmään kuulumatonta suomalaista tai ulkomaalaista vapaaehtoista.

SYKE

Suomen ympäristökeskus

Tilannekuva

Vapaaehtoisten johtamiseksi ylläpidettävä tilannekuva kattaa tarvittavilta osin tiedon torjuntatöiden vaiheista sekä vapaaehtoisen torjuntahenkilöstön, heidän käyttämänsä torjuntakaluston ja suojarustuksen tilanteesta. Tilannekuvaan kuuluvat myös tieto joukkojen huollon tilanteesta, vapaaehtoisten määrän riittävyydestä ja uusien joukkojen rekrytoinnista.

Yleisjohtaja

Jos öljy- tai aluskemikaalivahingon torjuntatoimiin osallistuu yhtä useamman toimialan viranomaisia, tilanteen yleisjohtajana toimii pelastustoiminnan johtaja. Yleisjohtajavastaa tilannekuvan ylläpitämisestä, toiminnan yhteensovittamisesta ja tehtävien antamisesta eri toimialoille. Yksiköt toimivat oman jontonsa alaisuudessa siten, että niiden toimenpiteet kokonaisuutena edistävät

vahingon tehokasta torjuntaa. Tilanteen yleisjohtaja voi muodostaa avukseen viranomaisten, laitosten ja toimintaan osallistuvien vapaaehtoisten yksiköiden edustajista koostuvan johtoryhmän ja kutsua asiantuntijoita avukseen. Öljyvahinkojen pelastustoimintaa varten perustettavaan johtoryhmään tulee kutsua ympäristönsuojelun asiantuntija tai varata tällaiselle asiantuntijalle tilaisuus tulla kuulluksi.

Öljyonnettomuudessa vapaaehtoistoimintaa johtaa aina se viranomainen, jonka toiminnassa vapaaehtoisia käytetään.

Torjuntaviranomainen

Pelastuslain (379/2011) mukaan työnjako öljyvahingoissa eri viranomaisten kesken on seuraava:

- Pelastuslaitokset vastaavat pelastustoiminnasta maalla, rannikolla ja saaristossa sekä pelastustoimen alueen torjuntavalmiuden hankkimisesta ja ylläpidosta;
- Rajavartiolaitos huolehtii pelastustoiminnasta Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä tapahtuneissa alusöljyvahingoissa ja aluskemikaalivahingoissa ja sovittaa yhteen siihen varautumista;
- Öljyn varastojilla on velvollisuus laatia ja toimittaa suunnitelmat öljyvahingon varalta tiedoksi elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle;
- Suomen ympäristökeskus, Liikenne- ja viestintävirasto ja Puolustusvoimat osallistuvat alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjuntaan
- Kunta vastaa tarvittaessa jälkitorjunnasta alueellaan. Kunnan eri viranomaisten ja laitosten tulee tarvittaessa osallistua jälkitorjuntaan. Jälkitorjuntaa johtaa asianomaisen kunnan määräämä viranomainen. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ohjaa ja sovittaa yhteen jälkitorjuntatöitä, jos torjunta ulottuu usean kunnan alueelle.

Tukitoiminta

Tukitoimintaan sisältyy operatiivista toimintaa tukeva huolto-, logistiikka-, turvallisuus- ja muu vastaava toiminta.

Vapaaehtoinen

Vapaaehtoisella henkilöllä tarkoitetaan tässä oppaassa henkilöä, joka osallistuu toimintaan vapaaehtoisesta tahdosta, oma-aloitteisesti ja ilman taloudellisen edun tavoittelua. Vapaaehtoiselle tai hänen osoittamalleen yhteisölle voidaan sovittaessa maksaa korvausta tai kulukorvauksia. Vapaaehtoinen voi kuulua johonkin

yleishyödylliseen yhteisöön tai olla kuulumatta. Lisäksi asiakirjassa vapaaehtoisella henkilöllä viitataan vain öljyvahinkojen torjuntalain (1673/2009, 36 §) mukaiseen vapaaehtoiseen, jonka torjuntaviranomainen on hyväksynyt öljyntorjuntaorganisaatioon.

Vapaaehtoistoiminnan johtoryhmä

Vapaaehtoistoiminnan johtamisen tueksi kootaan säännöllisesti tai tarpeen mukaan kokoontuva vapaaehtoistoiminnan johtoryhmä, johon kuuluvat vapaaehtoistoiminnan johtaja puheenjohtajana, joukkueiden tai toimialojen johtajat, operaatio-, tilanne-, viesti- ja tiedotuspäällikkö sekä tarvittavat asiantuntijaedustajat keskeisistä järjestöistä.

Vapepa

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu Vapepa on vapaaehtoista pelastuspalvelutoimintaa toteuttavien järjestöjen järjestäytynyt, rekisteröity verkosto. Vapepa-verkostoon kuuluu yli 50 järjestöä, muun muassa kaikki *Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan* -kehittämishankkeessa aktiivisesti toimineet järjestöt. Vapepa-verkostoa koordinoi Suomen Punainen Risti, sen meritoimintaa Suomen Meripelastusseura ja ilmasta tapahtuvaa toimintaa Suomen Lentopelastusseura.

Öljyvahinko

Öljyvahingolla tarkoitetaan maa-alueen öljyvahinkoa ja alusöljyvahinkoa. Maa-alueen öljyvahinko on sellainen maa-alueella tapahtuva vahinko tai haitta, jonka maahan tai veteen joutunut öljy aiheuttaa ihmiselle tai ympäristölle likaamalla, turmelemalla tai pilaamalla maaperää, vesiä, kasvillisuutta, eläimistöä, laitteita tai rakenteita.

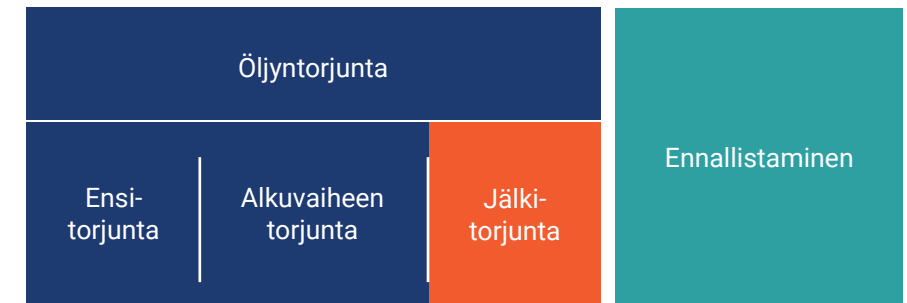
Alusöljyvahingolla tarkoitetaan aluksesta aiheutuvaa tapahtumaa tai samaa alkuperää olevaa tapahtumasarjaa, joka johtaa tai saattaa johtaa öljypäästöön ja joka vaarantaa tai saattaa vaarantaa vesistön tai meriympäristön taikka rannikon tilan tai niihin liittyviä etuja, ja joka vaatii kiireellisesti suoritettavia toimia. (pelastuslaki 379/2011, 2 a §.)

Öljyvahinkojen torjunta

Öljyvahinkojen torjunnalla tarkoitetaan välittömiä torjuntatoimia tapahtuneen tai uhkaavan vahingon rajoittamiseksi ja öljyn keräämiseksi ympäristöstä maa-alueen, sisävesialueen tai merialueen öljyvuodon seurauksena. Öljyvahinkojen torjuntaan kuuluvat myös sen johtamis- ja tukitoimet.

ÖLJYVAHINGON TORJUNTAAN OSALLISTUVAT KESKEISET JÄRJESTÖT

- MPK Maanpuolustuskoulutusyhdistys
- SLPS Suomen Lentopelastusseura ry
- SMPS Suomen Meripelastusseura ry
- SPR Suomen Punainen Risti
- WWF Maailman luonnonsäätiö

Kuva 1. Öljyntorjunnan vaiheet (Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, SÖKÖ II -manuaali).

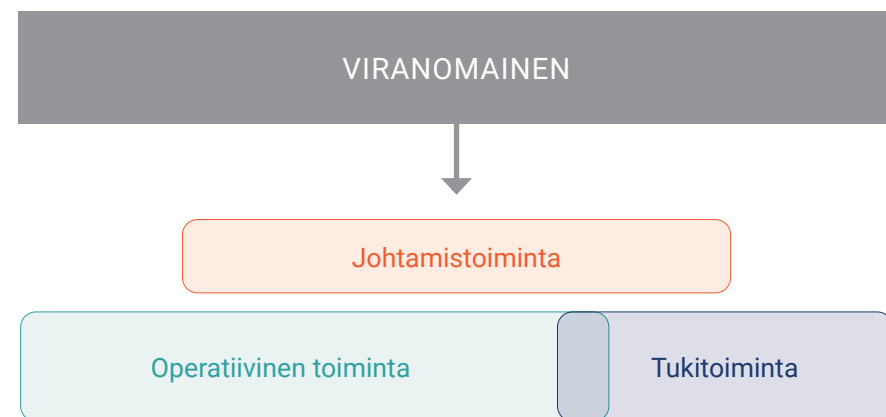
Vapaaehtoisten öljyntorjuntaan osallistumisen kannalta on keskeistä huomata, että öljyvahingoissa jälkitorjunta ei kuulu pelastustoimintaan. Pelastustoiminnaksi lasketaan kiireelliset tehtävät, joiden tarkoituksena on pelastaa ja suojata ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä onnettomuuden uhatessa tai sattuesssa sekä rajoittaa onnettomuudesta aiheutuvia vahinkoja ja lieventää onnettomuuden seurauksia. Pelastustoiminnasta vastuussa oleva viranomainen päättää, milloin toiminta muuttuu jälkitorjunnaksi ja siirtyy kunnan vastuulle. Kysymys on keskeinen ennen kaikkea toimintaan osallistuvien spontaanien vapaaehtoisten kannalta, sillä pelastuslaissa (379/2011) määritetyt korvaukset eivät koske jälkitorjuntaan osallistuvien vapaaehtoisten toimintaa ja esimerkiksi toiminnan yhteydessä vahingoittunutta omaisuutta. Tästä kerrotaan lisää hankkeen yhteydessä tuotetussa toisessa dokumentissa nimeltä *Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahinkojen torjunnassa - lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt*.

3. Vapaaehtoistoiminnan johtaminen

Suomalaisessa yhteiskunnassa kolmannella sektorilla eli yhdistys- ja järjestötoiminnalla on vankat perinteet. Samoin eri alojen vapaalla kansalaisaktiivisuudella on aina ollut suuri yhteiskunnallinen merkitys. Vapaaehtoistoiminta perustuu osallistujien vahvaan motivaatioon auttaa ja sitoutua osaksi toiminnallista vapaaehtoisjoukkoa.

Vapaaehtoisjoukon johtaminen on ennemmin ihmisten johtamisen menetelmiin (leadership) perustuvaa ”taiten ohjaamista” ja tunnemotivaatiojohtamista kuin asiajohtamisen menetelmiin (management) perustuvaa suoraa prosessin johtamista.

Vapaaehtoisten toimijoiden johtaminen *öljyvahingon* torjunnassa perustuu yleiseen pelastustoimen johtamismalliin. Johtaminen tapahtuu johtoryhmän ja esikunnan tukeman johtajan toimesta. Esikunta ja johtoryhmä mahdollistavat johtamiseen liittyvät johtamistoiminnot (esikuntatoiminnot), jotka muun muassa ylläpitävät johtamisen perustana olevaa tilannekuvaa ja tarvittaessa hoitavat johtamiseen liittyvää viestitoimintaa ja viestintää.

Kuva 2. Johtamisen periaate. Pelastuslain (379/2011) mukaan pelastuslaitokset vastaavat torjunnan johtamisesta rannikolla ja saaristossa sekä pelastustoimen alueen torjuntavalmiuden hankkimisesta ja ylläpidosta. Rajavartiolaitos puolestaan huolehtii pelastustoiminnasta Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä tapahtuneissa alusöljyvahingoissa ja sovittaa yhteen siihen varautumista.

Koko toimintaa ja sen osana vapaaehtoistoimintaa johtaa aina torjunnasta vastaava viranomaisena. Vapaaehtoiset toimivat pääosin oman johdon alaisina. Vapaaehtoisjoukkue tai -ryhmä voidaan alistaa myös suoraan viranomaisten johtoon. Tällainen joukko voi olla esimerkiksi lentotoiminnan koordinaattorin alaisuuteen sijoitettu lentotiedustelu tai osaksi viranomaisen tiedustelutehtävää sijoitetut vapaaehtoisten tiedusteluryhmät.

Öljyntorjunnan alkuvaiheeseen saattavat osallistua myös sopimuksellisesti osana pelastuslaitosta toimivat sopimuspalokunnat (sopimussuhteiset vapaaehtoispalokunnat). Sopimuspalokunnat toimivat pääsääntöisesti viranomaisorganisaatioon sulautettuina, samoin kuin ne toimivat myös muissa pelastuslain mukaisissa onnettomuustilanteissa.

3.1. Vapaaehtoistoiminnan johtaja, esikunta ja johtoryhmä

Johtamistoimintaan kuuluvat vapaaehtoistoiminnan johtaminen, esikuntatoiminta, talous- ja henkilöstöhallinto sekä *perustamiskeskuksen* toiminta. Yleisperiaatteena on, että koko vapaaehtoistoimintaa johtaa johonkin toimijajärjestöön työsuhteessa oleva henkilö (työntekijä). Toiminnan alkuvaiheessa vapaaehtoistoiminnan johtajan tehtävää hoitaa *Vapepa*-koordinaatiosta vastuussa oleva SPR:n valmiuspäällikkö tai muu toimintaan osallistuva pelastuspalvelujärjestön työntekijä alueellisen suunnitelman tai tilanteen vaatimusten mukaisesti.

Tilanteen pitkittyessä tehtävään voidaan palkata erikseen työntekijä edellä mainitusta joukosta, muista asiantuntijoista tai kokeneista vapaaehtoisjohtajista (esimerkiksi *Vapepa*-johtajat tai muut joukkueenjohtajat). Vapaaehtoistoiminnan johtaja toimii linkkinä vapaaehtoisten ja viranomaisten välillä.

Esikunnan suuruus sopeutetaan tilanteen laajuuden mukaan. Esikuntaa johtaa esikuntapäällikkö, jona useimmiten toimii operaatiopäällikkö. Esikuntatoimintaan kuuluvat tilannekuvan ja tilanapäiväkirjan ylläpito tilanapäällikön johdolla, viestitoiminta viestipäällikön johdolla ja viestintä eli mediatiedottaminen mediavastaavana toimivan tiedotuspäällikön johdolla. Tilannekuvaa välitetään viranomaiselle viranomaistilannekuvan täydentämiseksi. Viestinnässä täydennetään viranomaisten tiedottamista vapaaehtoistoiminnan osalta viranomaisten antamien ohjeiden ja rajausten mukaisesti.

Järjestöjen henkilöstö tukee vapaaehtoisorganisaatiota esimerkiksi tiedottamisella, rekrytoinnilla, asiantuntijatoiminnalla ja muilla viranomaisten kanssa sovitulla tukitoimilla. Järjestöjen operatiivinen johto ja asiantuntijat osallistuvat asiantuntijoina säännöllisesti tai tarpeen mukaan kokoontuvaan *vapaaehtoisorganisaation johtoryhmään*.

Johtoryhmään kuuluvat puheenjohtajana vapaaehtoistoiminnan johtaja, joukkueiden tai toimialojen johtajat, operaatio-, tilanne-, viesti- ja tiedotuspäälliköt sekä tarvittavat asiantuntijaedustajat öljyvahingon torjuntaan osallistuvista keskeisistä järjestöistä eli MPK:sta, SLPS:sta, SMPS:sta, SPR:stä ja WWF:stä. Vapaaehtoistoiminnan johtoryhmän edustaja osallistuu viranomaisten johtoryhmätyöskentelyyn. Järjestöjen yleisjohtajatason henkilöistä kootaan yhteistoimintaelin, joka tarvittaessa sovittaa yhteen eri järjestöjen toimintaa. Vapaaehtoistoiminnan *johtopaikka* sijaitsee viranomaisten johtopaikan tai perustamiskeskuksen yhteydessä.

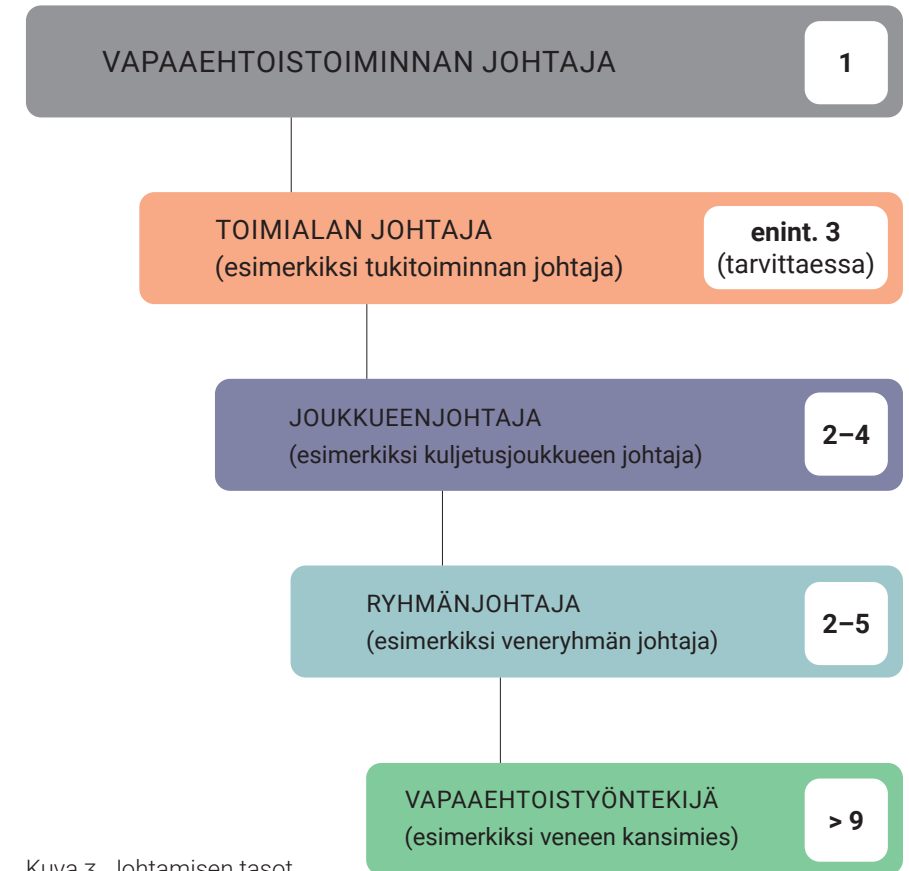
3.2. Johtamisen tasot

Öljyonnettomuudessa vapaaehtoistoimintaa johtaa aina se viranomainen, jonka toiminnassa vapaaehtoisia käytetään. Vapaaehtoisorganisaation sisällä vapaaehtoisten toimintaa ja vapaaehtoisista muodostettuja ryhmiä, joukkueita tai toimialoja (johtamistoiminta, *operatiivinen toiminta* sekä *tukitoiminta*) johtavat kuitenkin pääsääntöisesti vapaaehtoisten omat johtajat. Tavoitteena on, että viranomaisten on mahdollisimman helppo käyttää vapaaehtoisia ja että vapaaehtoisten käyttäminen hyödyttää viranomaisia *öljyvahinkojen torjunnassa*.

Ryhmänjohtaja vastaa enintään yhdeksän henkilön toiminnasta. Hän päättää ryhmäläisten tehtävät, ohjaa ryhmän työskentelyä ja raportoi työn etenemisestä ja mahdollisista ongelmista joukkueenjohtajalle. Öljyvahinkojen torjuntaoperaatiossa ryhmät kootaan nopeasti ja todennäköisesti ryhmissä on toisilleen entuudestaan tuntemattomia ihmisiä. Ryhmänjohtajan tulee oppia tuntemaan ryhmänsä jäsenten taidot. Hän varmistaa, että toimintaympäristö on turvallinen ja että annettuja ohjeita ja työturvallisuusmääräyksiä noudatetaan. Ryhmänjohtaja huolehtii myös siitä, että öljyn lähellä työskentelevillä vapaaehtoisilla on ymmärrys vahinkojätteen vaaroista.

Joukkueenjohtaja vastaa 2–5 ryhmän toiminnasta. Esimerkki joukkueenjohtajasta on rantojen puhdistusjoukkueen johtaja. Hän tuntee öljyvahinkojen torjuntaorganisaation toimintamallin ja työn etenemisen suunnitelmat. Joukkueenjohtaja dokumentoi kaiken oleellisen tiedon, varmistaa joukkueensa hyvinvoinnin (esimerkiksi huollon tarpeen ja sen toimivuuden) ja pitää huolen ryhmien ohjauksen sujuvuudesta sekä yhteydenpidosta ryhmänjohtajaan.

Joukkueenjohtaja on yhteyshenkilö vapaaehtoistoiminnan johtokeskuksen vapaaehtoistoiminnanjohtajaan (tai mikäli on muodostettu vapaaehtoisorganisaation toimialasta vastaava välijohtoporras, niin kyseessä olevan toimialan johtajaan). Joukkueenjohtaja raportoi toiminnastaan vapaaehtoistoiminnan johtajalle ja tilannekuvan ylläpitämiseksi esikunnalle. Sovittaessa hän raportoi

Kuva 3. Johtamisen tasot.

myös viranomaisen kyseessä olevasta toimialasta vastaavalle johtajalle.

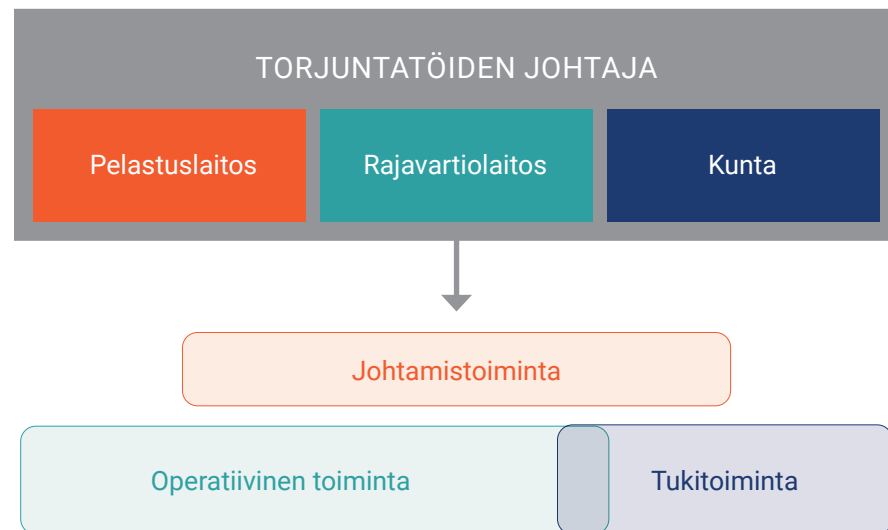
Johtotehtävissä olevan vapaaehtoisjohtajan on tärkeää tuntea koko vapaaehtoisorganisaatio ja sen tehtävät, jotta hän voi mahdollisimman tehokkaasti suunnitella ja johtaa joukkueiden operatiivista toimintaa. Jos vapaaehtoisorganisaatio kasvaa suureksi lähelle enimmäiskokoa, voidaan vapaaehtoistoiminnan johtajan alaisuuteen nimetä johtajan avuksi toimialoista (*johtamistoiminta*, *operatiivinen toiminta* sekä *tukitoiminta*) vastaavat johtajat. Nämä johtajat raportoivat toiminnastaan vapaaehtoistoiminnan johtajalle, tilannekuvan ylläpitämiseksi esikunnalle ja sovittaessa viranomaisen kyseisestä toimialasta vastaavalle johtajalle. Vapaaehtoistoiminnan johtaja toteuttaa tehtävää viranomaisten antaman määräyksen perusteella käytettävissä olevilla vapaaehtoistoimijoilla.

3.3. Johtamisen operatiivinen malli

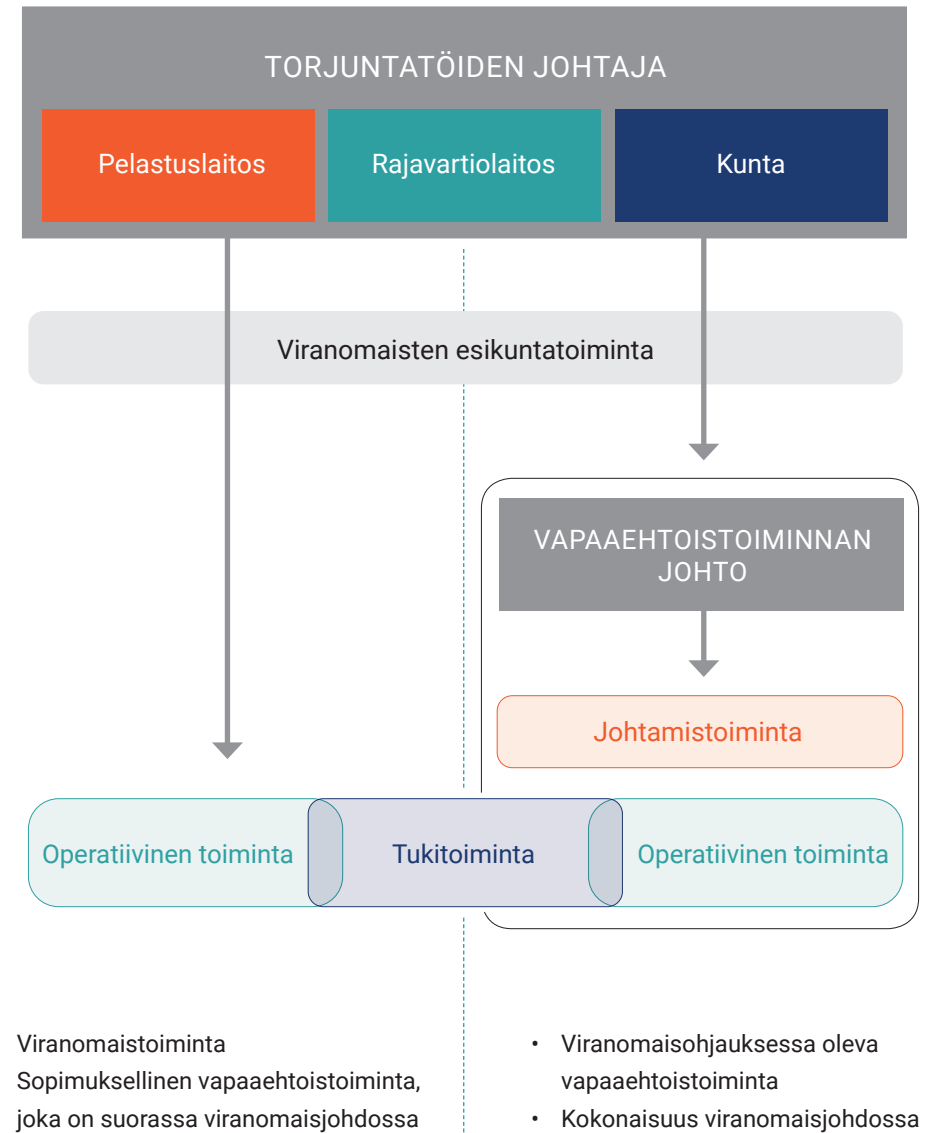
Öljyvahinkojen torjunta tapahtuu viranomaisen johtamana.

Yleensä ainakin toiminnan alkuvaiheessa vapaaehtoistoiminnan rinnalla saman viranomaisjohdon alaisuudessa toimii viranomaisten joukkoja ja suoraan viranomaisten johdossa olevia sopimuksellisia vapaaehtoisten joukkoja.

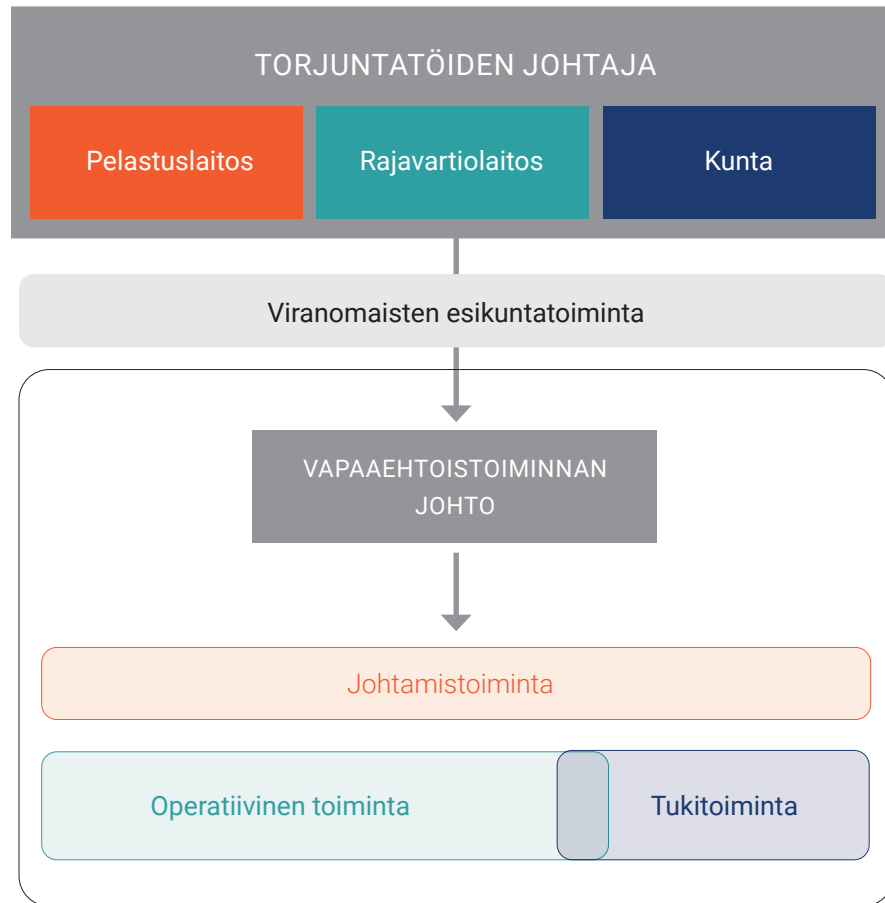
Toiminnan jatkuessa pitkään toimivat joukot voivat muodostua suurelta osin – ja jonkin osa-alueen kohdalla pääosin – vapaaehtoisista. Näissäkin tapauksissa vastuu torjuntatöistä on viranomaisilla.

Kuva 4. Johtamisen perusmalli.

Kuva 5. Toiminta tilanteen alkuvaiheessa.

- Viranomaisohjauksessa oleva vapaaehtoistoiminta
- Kokonaisuus viranomaisjohdossa

Kuva 6. Toiminnassa vain vapaaehtoisia, johto kuitenkin viranomaisilla.

4. Vapaaehtoistoiminnan tehtäväalueet

Tässä luvussa esitellään öljyvahingon torjuntaan liittyviä vapaaehtoisille soveltuvia tehtäviä, joista kaikissa tapauksissa vastaavat viranomaiset toiminnan yleisjohtajan alaisuudessa. Näihin kuuluvia osia voidaan osoittaa vapaaehtoisorganisaatioista tuleville henkilöille suunnitelmassa esitetyllä tavalla tai tilanteen aikana tehtävien päätösten perusteella. Tarkempi kuvaus vapaaehtoistehtävistä on Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa -oppaassa (Waara ja Lönnqvist 2015).

4.1. Operatiivinen toiminta

Suurimman yksittäisen öljyvahinkojen torjuntaan erikoistuneen vapaaehtoisjoukon muodostavat öljyyntyneitä ranta-alueita puhdistavat ryhmät. Toinen suuri erityiskoulutettu ryhmä koostuu öljyyntyneiden lintujen ja muiden mahdollisten eläinten hoitamiseen osallistuvista vapaaehtoisista. Lisäksi alkuvaiheessa etukäteen koulutetuilla ja sovitulla vapaaehtoisryhmillä saattaa olla tehtäviä puomituksissa tai muissa suorissa torjuntatehtävissä pelastustoimen osana. Heitä voidaan käyttää myöhemmin esimerkiksi torjunnassa syntyvien jätteen varastoinnin valvonnassakin.

Operatiiviseen toimintaan kuuluu myös vahinkoalueen tiedustelu niin rannoilta, mereltä kuin ilmastakin käsin tehtynä. Vapaaehtoisia voidaan johtavan viranomaisen antamien ohjeiden mukaan käyttää lisäksi vahinkoalueella asuvien tai oleskelevien neuvontaan tai yleisesti kansalaisten neuvontaan ja muuhun tiedottamiseen.

OPERATIIVINEN TOIMINTA:

- Rantojen puhdistus
- Torjuntatoiminta
- Lintujen hoito
- Tiedustelu

4.2. Tukitoiminta

Tukitoimintaan kuuluvat joukkojen muonitus, saniteetti- ja muu huolto sekä majoittaminen. Huoltotoiminta sijoitetaan mahdollisuuksien mukaan lähelle puhdistusaluetta, esimerkiksi perustamiskeskukseen.

Tukitoiminta kattaa varusteiden varastoimisen, kuljettamisen ja jakelun. Siihen sisältyvät myös turvallisuuteen liittyvät toiminnot, kuten ensiapuvalmius ja päivystystyyppinen ensiapupiste, henkinen tuki (psykososiaalinen tuki) ja työturvallisuudesta huolehtiminen. Viimeksi mainittuun kuuluvat muun muassa suojarusteiden jako ja niiden käytön koulutus. Turvallisuustoimintoihin lukeutuu myös paloturvallisuus toiminta-alueella, majoituksissa ja varastoalueella. Vapaaehtoistoimijoita voidaan lisäksi tarvita joukkojen ja liikenteen ohjaukseen sekä kulun- ja alueiden valvontaan.

TUKITOIMINTA:

- Joukkojen majoitus
- Joukkojen muonitus
- Saniteetti- ja muu huoltotoiminta
- Maa- ja vesistökuljetukset
- Varastointi- ja satamatoiminnot
- Kansalaisten neuvonta
- Turvallisuuteen liittyvät osa-alueet
 - Ensiapu, henkinen tuki ja tilanteen jälkeinen purku auttajille
 - Paloturvallisuus
 - Kulun- ja alueen valvonta
 - Joukkojen ja liikenteen ohjaus
 - Työturvallisuus

4.3. Johtamistoiminta

Johtamistoiminta pitää sisällään vapaaehtoistoiminnan johtajan, esikunnan ja perustamiskeskuksen toiminnan. Esikunnan toimintaan sisältyy tilannetietoisuuden ylläpitäminen vapaaehtoisjoukkojen työn etenemisestä ja siihen vaikuttavista asioista, johtamisen mahdollistava viestitoiminta ja tiedottaminen. Johtamistoiminta tapahtuu pääsääntöisesti johtopaikalla.

Johtamistoimintaan kuuluu myös vapaaehtoisjoukkojen jatkuva perustaminen. Viikkoja tai jopa kuukausia kestävä toiminta vaatii järjestelmällistä vapaaehtoisten hallinnointia, joukkojen muodostamista ja niiden varustamista hoitavan perustamiskeskuksen. Perustamiskeskuksen tehtäviin kuuluvat saapuvien ja poistuvien osallistujien kirjaaminen ja muu hallinnointi sekä toimivien ryhmien muodostaminen. Osana perustamista huolehditaan lisäksi muodostettavien ryhmien pikakouluttamisesta. Pikakouluttaminen voi olla kertaavaa jo koulutetuille ryhmille tai perusteellisempaa uusille toimijoille.

JOHTAMISTOIMINTA:

- Tilannekuvan ylläpito
- Viestitoiminta
- Tiedottaminen
- Henkilöstöhallinto
- Taloushallinto
- Joukkojen perustaminen
- Pikakouluttaminen

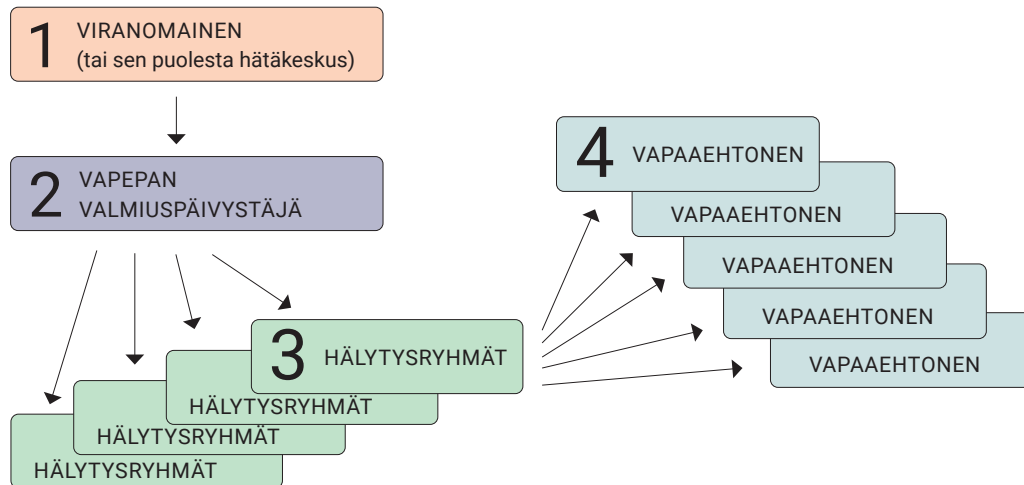
5. Hälyttäminen

Tässä toimintamallissa kuvatus vapaaehtoisjoukon hälyttäminen perustuu Vapepan hälytysjärjestelmään. Viranomainen hälyttää vapaaehtoiset kuten muisakin tehtävissä, jolloin hälytyksen tekee hätäkeskus tai vastuuviranomainen suoraan Vapepan valmiuspäivystäjälle. Valmiuspäivystäjä (maakunnallinen, seutukunnallinen tai paikallinen alueesta riippuen) hälyttää tarvittavat paikalliset, maakunnalliset ja valtakunnalliset hälytysryhmät sovitun peruskokoonpanon tai viranomaisen antaman pyynnön mukaisesti.

Tarvittaessa viranomainen voi hälyttää suoraan järjestön toimintaryhmät erillisen sopimuksen mukaan. Esimerkiksi SYKE hälyttää suoraan WWF:n lintujen hoitoon erikoistuneet ryhmät.

Kukin järjestö määrittää oman ryhmän sisäisen hälyttämistavan ja pitää ajan tasalla hälytysjärjestelmäänsä. Ryhmään kuuluvat henkilöt voidaan hälyttää suoraan esimerkiksi tekstiviestillä tai muulla ennalta sovitulla tavalla.

Vapaaehtoisten toimintavalmiusaika (aika hälytyksestä toiminnan aloittamiseen) on muutamasta tunnista muutama vuorokauteen riippuen siitä, mihin torjuntatöiden osa-alueeseen vapaaehtoistehtävä kohdistuu. Hälytysryhmät pyydetään saapumaan ilmoitettuun kokoontumispaikkaan määräaikaan mennessä tai ilmoittamaan käytettävyytensä (henkilömäärä/toimintavalmiusaika).

Kuva 7. Vapepan hälytysjärjestelmä.

Vapepan hälytyksissä on vuodesta 2017 lähtien käytetty OHTO-järjestelmää. OHTOsta saadaan tieto hälytyksestä nopeasti hälytettäville. Lisäksi järjestelmän kautta operaation johto saa tiedon käytettävissä olevista ihmisistä ja välineistä. OHTO-järjestelmässä on ryhmän sähköinen hälytyskortti, johon on kirjattu ryhmän jäsenet, osaamisalue sekä kalusto- ja hälytettävyytiedot. OHTO-järjestelmän toimivuuden edellytyksenä on, että siellä on mahdollisimman monen Vapepan hälytysryhmän vapaaehtoisen ja hälytysryhmän asiaankuuluvat tiedot.

OHTO-järjestelmän lisäksi on harjoitustoiminnassa käytetty käsin täytettävää Vapepan hälytyskorttia (ks. liite 2).

Hälytyskorteista saatavalla tiedolla suunnitellaan peruskokoonpanot erityyppisiin tilanteisiin. Vastuuviranomainen voi vahvistaa peruskokoonpanot omalle alueelleen tarpeidensa ja suunnitelmiensa mukaisesti.

6. Vapaaehtoismuodostelmat

Öljyvahingon torjuntaan osallistuvan toimintaryhmän ja ryhmistä muodostettavan toimintajoukkueen vahvuus määräytyy tilanteen mukaan. Toimintaryhmä koostuu ryhmänjohtajasta ja 2–9 henkilöstä. Joukkue muodostuu 2–5 ryhmästä yleisesti hyväksytyjen johtamisen periaatteiden mukaisesti.

Joukkojen muodostaminen samoin kuin johtaminen ja organisoituminen perustuvat soveltuvin osin pelastustoimessa käytettävään johtamismalliin. Pelastustoimen määrittelyn mukaan pelastusryhmän muodostavat johtaja ja 3–7 henkilöä. Pelastusjoukkue koostuu johtajasta ja 2–5 pelastusryhmästä. Pelastuskomppaniassa on johtaja, pelastustoiminnan johtajaa avustava esikunta ja 2–5 pelastusjoukkuetta. Pelastusryhmä muodostuu johtajasta, johtokeskuksesta ja vähintään kahdesta pelastuskomppaniasta tukimuodostelmineen.

Henkilöstön jaksaminen on taattava pitkäkestoisissa tilanteissa, mistä syystä vaihtohenkilöitä tarvitaan riittävästi. Vapaaehtoisista muodostettujen joukkojen toimintavalmius perustuu koulutettujen henkilöiden riittävän moninkertaiseen määrään tarvittavaan henkilömäärään nähden. Muodostelmat toimivat täydessä laajuudessaan muutamia päiviä ilman lisärekrytointia. Jatkuva rekrytointi toiminnan pitkittyessä on kuitenkin välttämätöntä.

Kokemusperusteisesti on arvioitu nelinkertaisen henkilömäärän takaavan henkilöstön riittävän saatavuuden äkillisessä tilanteessa. Esimerkiksi sopimuspalokunnissa on käytetty vapaaehtoisten henkilömitoituksena nelinkertaisuutta, jolloin keskimäärin neljännes toimintaan vahvasti sitoutuneista ja hyvin motivoituneista henkilöistä on kohtuullisessa ajassa hälytettävissä toimintaan. Riittävät henkilövoimavarat edellyttävät siis 150 toimijan määrällä vähintään 600 koulutettua henkilöä.

6.1. Alueellinen minimikokoonpano

Pienimmillään vapaaehtoistoiminta muodostuu yhden joukkueen ja yhden tiedusteluryhmän (yhteensä 38 henkilöä) operatiivisen toiminnan osuudesta ja sen johtamis- ja tukitoiminnasta. Tällöin joukon koko on noin 80 henkilöä, jolloin vapaaehtoistoiminnan johtajan alaisuudessa on kolme joukkueenjohtajaa, 14 ryhmänjohtajaa ja 65 muuta henkilöä. Tavoitteena on, että minimikokoonpano aloittaa toimintansa täysipainoisesti viimeistään vuorokauden sisällä hälytyksestä. Minimikokoonpanon kokoluokkaa ja rakennetta havainnollistetaan esimerkkikuvassa 8.

6.2. Tavoitteellinen peruskokoonpano

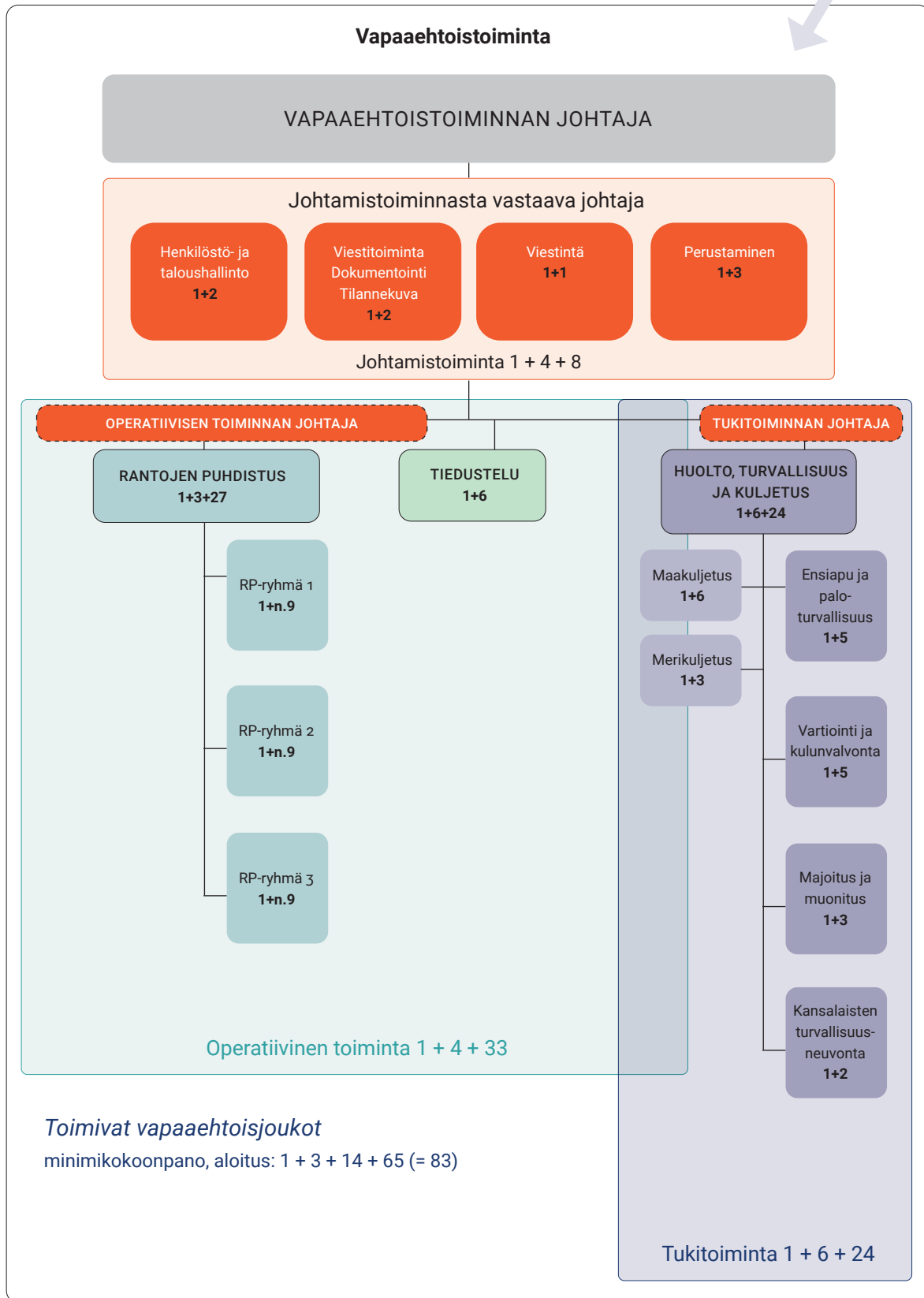
Vapaaehtoisjoukkojen kouluttamisen perustana on laajojen tilanteiden peruskokoonpano, jonka suuruus on noin 180 henkilöä. Peruskokoonpano pystyy tarvittaessa itsenäiseen toimintaan viranomaisen alaisuudessa. Tavoitteena on, että minimikokoonpano täydentyy tarvittaessa peruskokoonpanoksi 2–3 vuorokauden sisällä hälytyksestä. Peruskokoonpanon kokoluokkaa ja rakennetta havainnollistetaan esimerkkikuvassa 9.

6.3. Maksimikokoonpano

On arvioitu, että suurin vapaaehtoistoiminnan muodostelma voisi koostua noin 260 henkilöstä ja sitä johtavasta työntekijästä. Vapaaehtoistoiminnan kasvaessa suureksi voidaan vapaaehtoistoiminnan johtajan alaisuuteen nimetä johtajan avuksi eri tehtäväkokonaisuuksista (johtamis-, operatiivinen ja tukitoiminta) vastaavat johtajat. Maksimikokoonpanon kokoluokkaa ja rakennetta havainnollistetaan esimerkkikuvassa 10.

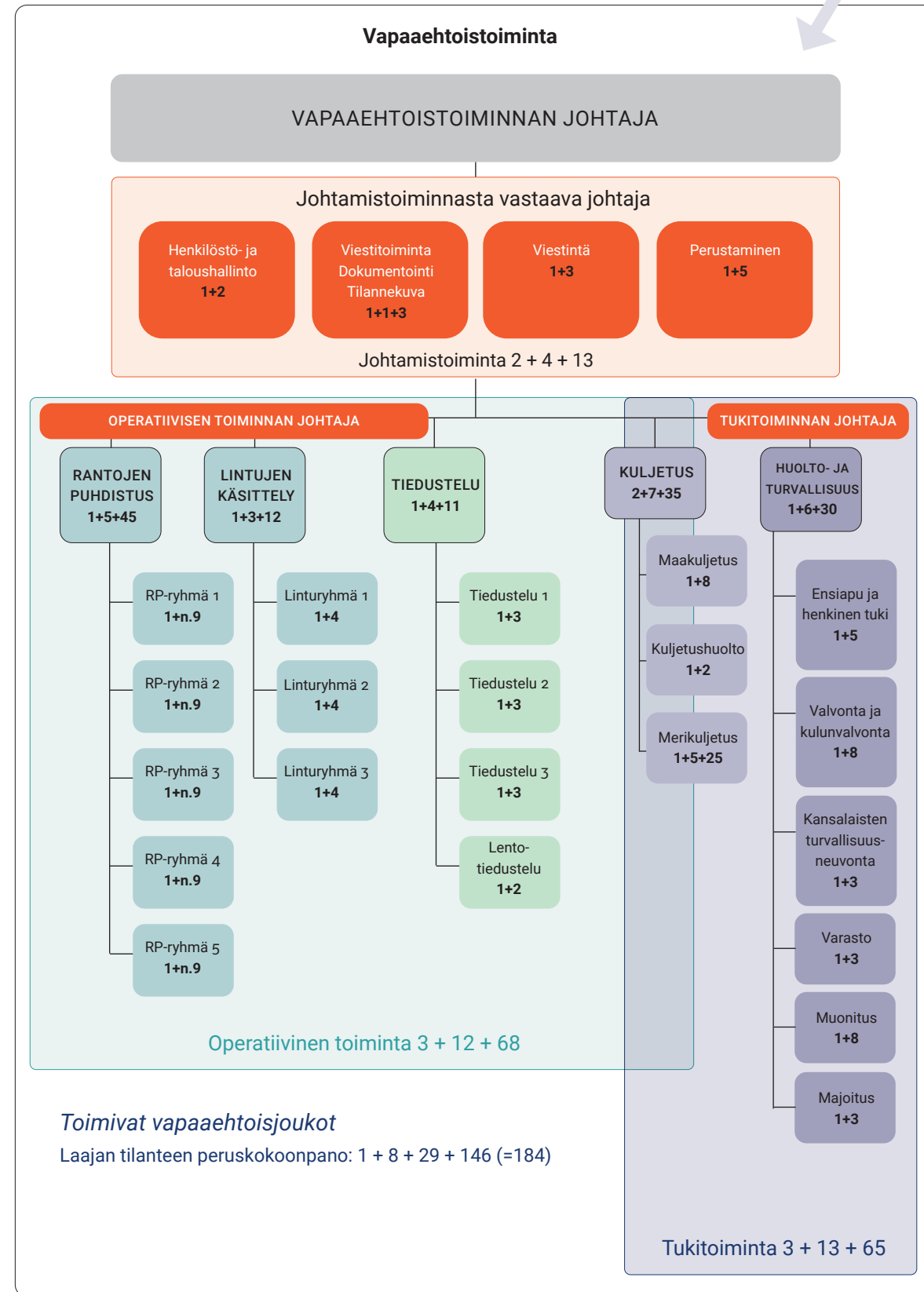
Kuva 8. Minimikokoonpano.

VAPAAEHTOISTOIMINTAA JOHTAA VIRANOMAINEN

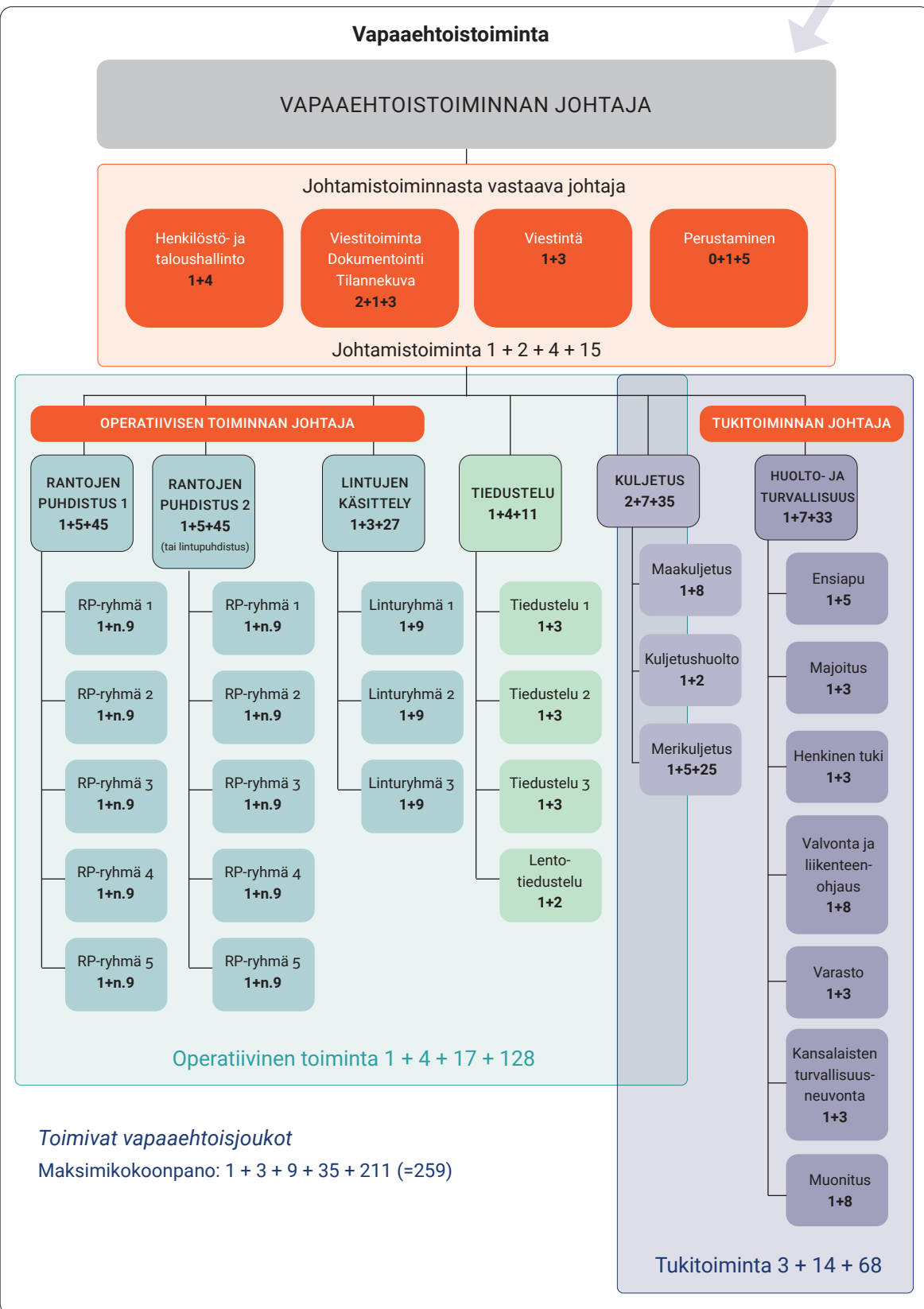
Kuva 9. Peruskokoonpano.

VAPAAEHTOISTOIMINTAA JOHTAA VIRANOMAINEN

Kuva 10. Maksimikoonpano.

VAPAAEHTOISTOIMINTAA JOHTAA VIRANOMAINEN

7. Toimintaan osallistuvien keskeisten järjestöjen rooli

Sisäministeriön asetuksessa pelastustoimen suunnitelmista (1363/2018) 4 § säädetään, että Pelastustoiminnan suunnitelmien tulee sisältää selvitys pelastustoiminnassa tarvittavista voimavaroista ja niiden hälyttämisestä. Näihin voimavaroihin kuuluu pelastuslain 51 §:n 1 momentissa tarkoitetut vapaaehtoiset henkilöt ja organisaatiot sekä pelastuslain 37 §:n 1 momentissa tarkoitetut pelastustoimintaa avustamaan määrättävät henkilöt. Käytännössä siis pelastuslaitoksen tulisi suunnitella pelastustoiminnassa avustamaan määrättävien henkilöiden käytön periaatteet ja laatia toimintaohje pelastustoiminnan johtajalle tällaisia tilanteita varten. Pelastustoiminnan johtaja vastaa siitä, että avustamaan määrättävillä henkilöillä on kyseiseen tehtävään riittävä kyky ja osaaminen. Avustavien tehtävien tulee olla sellaisia, että ne eivät edellytä erityistä pelastustoiminnan ammatillista tai muuta erityisosaamista, ja että työsuojelu ja -turvallisuusnäkökulmasta ne ovat pieniriskisiä.

Järjestöjen välinen yhteistyö luo perustan vapaaehtoisjoukkojen toiminnalle. Järjestöjen merkitys niin joukkojen kokoajana, kouluttajana kuin operatiivisen toiminnan toteuttajana on korvaamaton. Ilman niiden panosta tällaisia joukkoja ei voida nopeasti muodostaa.

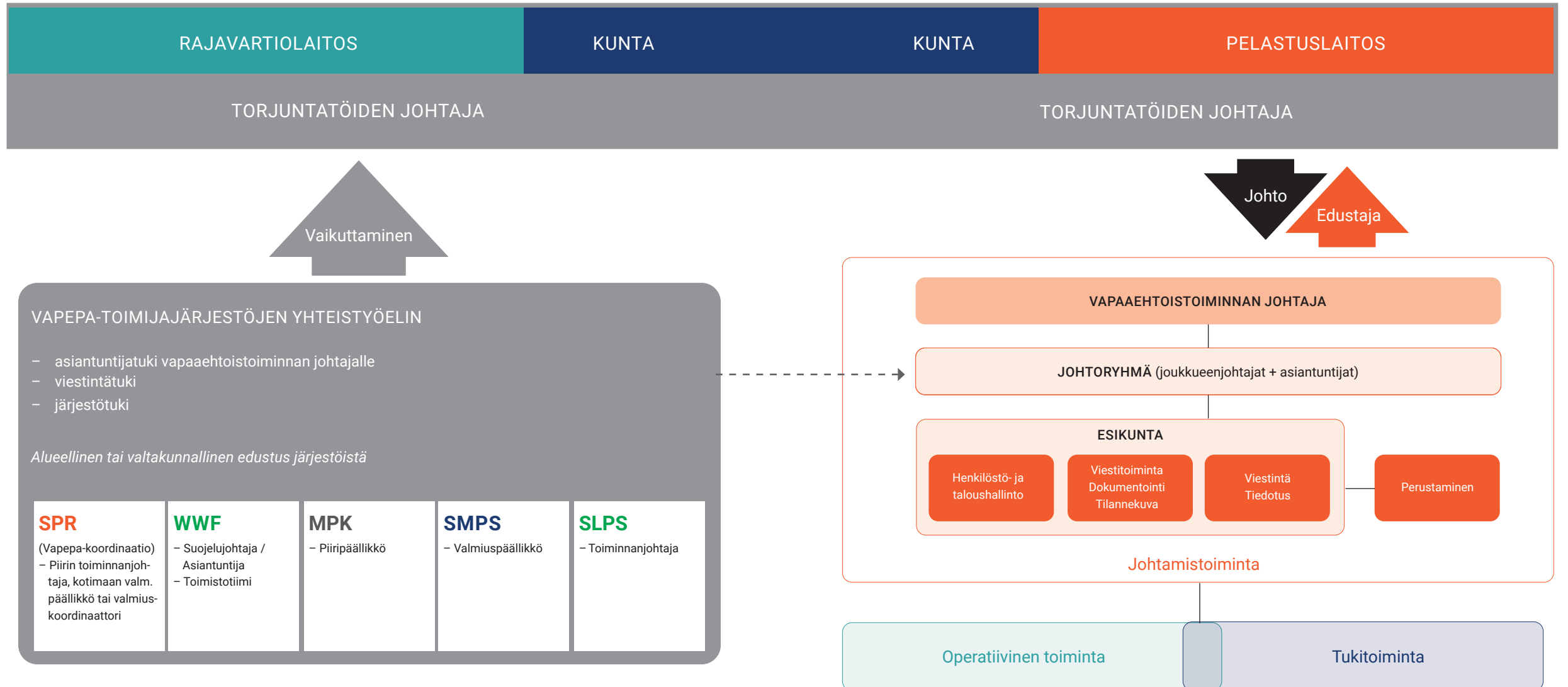
Keskeisten järjestöjen tärkein rooli auttamistoiminnan kestäessä on vapaaehtoistoimijoiden toiminnasta tiedottaminen ja sen rinnalla jatkuva uusien henkilöiden rekrytointi. Lisäksi järjestöjen asiantuntemus ja erityisosaaminen vapaaehtoistoiminnan johtajaa tukevassa johtoryhmässä ovat merkityksellisiä.

Öljyvahingon torjuntaan osallistuvat keskeiset järjestöt ovat sopineet Vapepan sisällä toimivasta valtakunnallisesta toimielimestä, joka koordinoi öljyntorjuntavalmiuden kehittämistä yleisellä tasolla. Alueellisesti on suunniteltu yhteistoimintaryhmien perustamista, jotka toimivat järjestöjen yhteistyöfoorumina ja kehittävät alueellista toimintaa.

Alueellinen, yhden tai useamman pelastuslaitoksen toiminta-alueelle muodostettava toimijoiden ydinjoukko on syytä suunnitella etukäteen ja kouluttaa tehtävänsä. Joukko koostuu eri järjestöjen toimijoista ja toimintaryhmistä, joista on muodostettu tehtävänmukainen hälytysryhmä. Järjestöjen vastuut toiminnosta vaihtelevat eri maakuntien alueella ja mahdollisesti myös pitkäaikaisen tehtävän aikana.

Vapepa kokoaa alueellisen vapaaehtoisjärjestöistä koostuvan yhteistoimintaryhmän, jonka kanssa toiminnasta vastaava viranomainen suunnittelee yhteistoimintaa. Suunnitelmista käy ilmi, missä tehtävissä vapaaehtoisryhmät varautuvat toimimaan ja mitkä tehtävät viranomainen lähtökohtaisesti toteuttaa itse.

Yhteistoimintaryhmän muodostaminen sekä toiminnan koordinointi ja tuki toteutetaan Vapepan toimintasääntöjen mukaisesti. Tehtävämäärittelyn jälkeen sovitaan tehtäviin valmistautumisesta ja kouluttautumisesta alueella toimivien järjestöjen kesken. Toimintaan osallistuvien vapaaehtoisten perehdytys- ja tehtäväkoulutus huolehditaan pääosin järjestöissä tai järjestöjen yhdessä toteuttamina.

Kuva 11. Öljyvahingon torjuntaan osallistuvat keskeiset järjestöt ja niiden hoitamat tehtäväkokonaisuudet.

8. Viestitoiminta

Johtamisen mahdollistamiseksi ja tilannetietoisuuden ylläpitämiseksi tulee vapaaehtoisjoukon eri toimijatasojen (ryhmät, joukkueet ja johtoelimet) välinen viestitoiminta olla suunniteltua. Osa järjestöistä käyttää omassa toiminnassaan viranomaisverkon (Virve) päätelaitteita ja niissä erikseen määrättyjä puheryhmiä. Käytössä ovat niin sanotut YI-puheryhmät (yleiset puheryhmät), jotka on tarkoitettu tilapäiseen viestintään Virve-käyttäjien välillä. Lisäksi järjestöillä on käytössään eri taajuusalueen VHF- ja PMR-radiolaitteita.

Pääosa Vapepa-järjestöjen viestitoiminnasta perustuu Virveen ja 160 tai 68 Mhz:n VHF-radioviestintään. Merialueella on käytössä Virven lisäksi niin sanottuja Meri-VHF -radiopuhelimia. Lentoliikenteessä yleinen viestiväline on ilmailuradio (VHF-taajuusalue). Kaikilla toimijoilla on käytössään lyhyiden välimatkojen viestintään edullisia PMR-radioita.

Järjestöt kouluttavat omia joukkojaan viestivälineiden käyttöön ja ylläpitävät viestiosaamista. Ryhmän- ja joukkueenjohtajien viestikoulutus on yhtenäistä kaikille toimintaan osallistuville järjestöille.

8.1. Peruseriaate viestitoiminnan jaottelussa

Viestitoiminnan periaate on seuraava:

- Johtajan ja hänen johdettavina olevien joukkojen välillä tulee olla riittävän viestinnän mahdollistava viestiyhteys.
- Viranomaisen ja vapaaehtoistoiminnan johtajan välinen viestiliikenne toteutetaan viranomaisverkossa tai muulla erikseen sovitulla tavalla. Samoin toimitaan viranomaisen ja suoraan sen johdettavaksi alistettavan ryhmän viestitoiminnan suhteen.
- Johtajan ja joukkueenjohtajien välinen viestitoiminta hoidetaan yleensä viranomaisverkossa.
- Viestitoimintaan käytetään torjuntaviranomaisten määräämiä ja vapaaehtoistojen käyttöön annettuja puheryhmiä. Puheryhmien tulee olla ennalta sovittuja ja nämä puheryhmät parametroidaan vapaaehtoisten käytössä oleviin laitteisiin ensisijaisesti ennakolta. Poikkeustapauksissa käytetään muita, esimerkiksi VHF-taajuusalueen radiopuhelimia.

- Joukkueen- ja ryhmänjohtajien välinen viestiliikenne perustuu Virve-, VHF- ja PMR-puhelimiin. Joissakin tapauksissa käytetään viranomaisverkkoa-tai matkapuhelimia.
- Ryhmien sisäinen viestitoiminta hoidetaan tarpeen mukaan ryhmän omin viestivälinein tai matkapuhelimen.

Viestitoimintaan sisältyy sovittujen toimintaryhmien (esimerkiksi tiedustelu-ryhmät) automaattinen karttaseuranta, jotta tilannetieto voidaan pitää mahdollisimman ajantasaisena.

Lähteet

KIRJALLISET LÄHTEET

- Kymenlaakson ammattikorkeakoulu (2011). Sökö II -manuaali – Ohjeistusta alusöljyvahingon rantatorjuntaan. Alkusanat, johdanto ja termit. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja/sarja A/oppimateriaali/nro 31.
- Niinimäki, Teemu ja Waara, Reita (2015). Opas vapaaehtoisten pikakouluttamiseksi rantapuhdistukseen öljyvahingon torjunnassa. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Pelastuslaitoksen kumppanuusverkosto (2013). Pelastustoimen käsitteet. Pelastuslaitosten kumppanuusverkoston julkaisut 1/2013.
- Pönni, Sanna (2015). Opas öljyvahinkoihin – Kuinka toimit, jos havaitset öljyä ympäristössä? Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Pönni, Sanna (2015). Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahingon torjunnassa – Lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Sisäministeriö (2012). Pelastustoimen toimintavalmiuden suunnitteluopas. Sisäministeriön julkaisut 21/2012.
- Ympäristöministeriö (2011). Toiminta isoissa alusöljyvahingoissa – Torjunnan järjestäminen, johtaminen ja viestintä. Ympäristöministeriön raportteja 26/2011.
- Waara, Reita ja Lönnqvist, Irina (2015). Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Waara, Reita, Lönnqvist Irina ja Hatakka, Ilona (2015). Järjestöjen öljyvahingon torjuntaan liittyvät koulutukset vapaaehtoisille 2015 -koulutuskoooste. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.

Lainsäädäntö

Pelastuslaki 379/2011

Sisäministeriön asetus pelastustoimen suunnitelmista (1363/2018)

Koulutusmateriaalit

MPK:n Huoltoviirikö
SPEK
SPR
Vapepa
WWF

SUULLISET LÄHTEET

Burtsoff Ahti, valmiuspäällikkö, Etelä-Savon pelastuslaitos
Halmeslahti Tuomo, pelastuspäällikkö, Etelä-Savon pelastuslaitos
Hatakka Ilona, katastrofivalmiuden neuvonantaja, SPR
Hjelt Silvio, hallituksen jäsen, SSPL
Horelli Ilkka, johtaja, Lounais-Suomen aluehallintovirasto
Laine Markku, piiripäällikkö, MPK
Lokka Seppo, pelastusjohtaja, Etelä-Savon pelastuslaitos
Marjunen Jukka, palopäällikkö, Varsinais-Suomen pelastuslaitos
Niinimäki Teemu, suojeleasantuntija, WWF
Nystén Henrik, piiripäällikkö, MPK
Peltonen Karim, varautumisjohtaja, SPEK
Savolainen Markku, koulutuspäällikkö, SPEK
Virto Juha, pelastuspäällikkö, Varsinais-Suomen pelastuslaitos

Työpajat, seminaarit ja muut keskustelut 2015

SPR:n piirien valmiuspäälliköt ja kotimaan valmiuden työntekijät

Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishankkeen työpajat Etelä-Savossa ja Varsinais-Suomessa

Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishankkeen muut työpajat ja seminaarit

Varsinais-Suomen Vapepa-johtajat ja valmiuskouluttajat

Liitteet

Liite 1. Vapaaehtoiseen pelastuspalveluun (Vapepaan) kuuluvat järjestöt

Valmiusjärjestöt:

- Autoliitto
- Finlands Svenska Marthaförbund
- Folkhälsan
- Maa- ja kotitalousnaisten Keskus
- Maanpuolustuskiltojen liitto
- Maanpuolustuskoulutusyhdistys MPK
- Maanpuolustusnaisten Liitto
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Marttaliitto
- MIELI Suomen Mielenterveys ry
- NADA-Suomi / Finland
- Naisten Valmiusliitto
- Pelastakaa Lapset ry
- Pidä Saaristo Siistinä ry
- Reserviläisliitto
- SF-Caravan
- Sukeltajaliitto
- Suomen Johanniittain apu ry
- Suomen Kylät
- Suomen Latu
- Suomen Lentopelastusseura
- Suomen Meripelastusseura
- Suomen Metsästäjäliitto
- Suomen Moottoriliitto
- Suomen Olympiakomitea
- Suomen Palveluskoiraliitto
- Suomen Partiolaiset
- Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö
- Suomen Pelastuskoiraliitto
- Suomen Punainen Risti
- Suomen Purjehdus ja Veneily
- Suomen Radioamatööriliitto
- Suomen Rauhanturvaajaliitto
- Suomen Reserviupseeriliitto
- Suomen Riistakeskus
- Suomen Suunnistusliitto

- Suomen Taksiliitto
- Suomen Tiepalvelumiehet
- Suomen Tiepalvelumiesliitto
- Suomen Työväen Urheiluliitto
- Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto
- Työväen Retkeilyliitto
- WWF Suomi

Toimintaa tukevat järjestöt

- Elinkeinoelämän keskusliitto EK
- Naisjärjestöjen Keskusliitto
- Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö
- Suomen Humanitaarisen Oikeuden Seura
- Suomen Kuntaliitto
- Suomen Lääkäriliitto
- Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta
- Suomen Yrittäjät
- Tapio
- Työturvallisuuskeskus

Liite 2. Vapepan hälytyskortti

HÄLYTYSKORTTI

RYHMÄN/YKSIKÖN/OSASTON TIEDOT

Ryhmän/järjestön/osaston nimi		Paikkakunta
Vapepa-toimikunta	Hätäkeskus	Kihlakunta

Ryhmän hälyttäjät

1. Nimi	Puhelin 1	Puhelin 2	Puhelin 3
2. Nimi	Puhelin 1	Puhelin 2	Puhelin 3
3. Nimi	Puhelin 1	Puhelin 2	Puhelin 3

Henkilöstö	Henkeä	Erikoisosaaminen (esim. kielitaito, lääkäri, sairaanhoitaja)
Hälytysryhmän kokonaisvahvuus		
Montako ryhmästä saadaan 1-3 tunnissa (arvio)		

Ryhmän toimialue

☐ Ensiapu	☐ Lentopelastus	☐ Sammutus	☐ Lastenhoito	☐ Omaisuuden pelastaminen
☐ Etsintä	☐ Viestitys	☐ Ympäristöonnettomuus	☐ Majoitus	☐ Liikenteenohjaus
☐ Vesistöetsintä	☐ Kuljetus	☐ Henkinen ensiapu	☐ Muonitus	☐ Vedenalainen etsintä
☐ SPR:n kotimaan apu	☐	☐	☐	☐

KALUSTO

Kalusto	Lukumäärä	Lisätietoja

RYHMÄN/YKSIKÖN YHTEYSTIEDOT

Nimi		
Lähiosoite		
Postinumero	Postitoimipaikka	
Sähköpostiosoite		
Puhelin 1	Puhelin 2	Puhelin 3
Lisätietoja (esim. rajoitukset ryhmän toiminnalle, ryhmän kokoontumispaikka)		

Pvm	Kortin täyttäjät
-----	------------------

Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa

Öljyntorjuntaan varautuminen on viranomaisten vastuulla, mutta vapaaehtoisilla on tärkeä rooli käytännön tehtävissä erityisesti laaja-alaisessa, pitkäkestoisessa tai paikallisesti merkittävässä öljyonnettomuudessa. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK koordinoi vuosina 2014–2015 Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanketta, jossa selvennettiin vapaaehtoisten käyttöä öljyonnettomuudessa ja kehitettiin toimintamalli viranomaisten ja järjestöjen väliseen yhteistyöhön.

Hankkeessa tuotettiin materiaaleja laaja-alaisessa yhteistyössä viranomaisten ja järjestöjen edustajien kesken. Tämä opas on päivitetty vuonna 2021.